

The interactions of the Christian minority with the people of Yazd, in Iran during the Pahlavi era (1926-1979/1357-1304 AD) and the Islamic Republic (1979- 2022/1357-1400 AD)

*Seyyed Mansoor Emami Meibodi*¹

(DOI): [10.22034/SKH.2023.12765.1278](https://doi.org/10.22034/SKH.2023.12765.1278)

Original Article

P 70 - 97

Abstract

Considering the prominent position of Yazd in Iranian civilization, Islami, the present study tries to determine the role and place of the religious minority of Drizd in the Pahlavi era and the Islamic Republic of Iran¹. In this research, the descriptive-analytical method of library materials and the examination of documents in the Pahlavi period and the Islamic Republic of Iran (1304-1400 A.H.) in the field of the interactions of the people of Yazd in various commercial-economic, cultural-social, religious-religious fields with Christians. One of the biggest peaceful relations and religious interactions happens in Yazd every year and it is in a small room which is apparently an ancient-historical holy place. Followers of all four active religions (Islam, Zoroastrianism, and Christianity) worship that shrine and, depending on their inner intentions, make vows, needs, light candles, pray, and ask for needs. While the Christians did not succeed in propagating Christianity under the shadow of colonialism, especially the British, and the people of Yazd did not show much interest. Few of the researches on the religious minorities of the Qajar period (1175-1304 A.H.) or information booklets, etc. were not found.

Keywords: Christians, Muslims, interaction, Yazd, Pahlavi period, Islamic Republic Iran.

¹ - Assistant Professor of Islamic Education Department, Farhangian University PO Box 889-14665, Tehran, Iran
Sm.emami@cfu.ac.ir

Received: 2022/01/12 | Accepted: 2023/02/25

This article is distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 | <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>

تعاملات اقلیت مسیحی با مردم یزد، در ایران عصر پهلوی (۱۹۷۹م - ۱۹۲۶م / ۱۳۵۷-۱۳۰۴) و جمهوری اسلامی (۲۰۲۲ -

۱۹۷۹م / ۱۴۰۰-۱۳۵۷)

سید منصور امامی میبیدی^۱

شناسه دیجیتال (DOI): [10.22034/SKH.2023.12765.1278](https://doi.org/10.22034/SKH.2023.12765.1278)

نوع مقاله: علمی پژوهشی

چکیده

ص: ۹۷/۷۰
با توجه به جایگاه برجسته یزد در تمدن ایرانی-اسلامی، پژوهش حاضر می‌کوشد تا مشخص کند نقش و جایگاه اقلیت دینی مسیحی در یزد در عصر پهلوی و جمهوری اسلامی ایران، تا چه اندازه بوده است. در این پژوهش، روش کار توصیفی-تحلیلی است و داده‌ها به صورت کتابخانه‌ای و بررسی اسناد دوره پهلوی (۱۹۷۹م - ۱۹۲۶م / ۱۳۵۷-۱۳۰۴) و جمهوری اسلامی ایران (۲۰۲۲ - ۱۹۷۹م / ۱۳۵۷-۱۳۰۴) گردآوری شده است. از بزرگ‌ترین روابط مسالمت‌آمیز و تعاملات ادیان در یزد هر سال در یک اتفاق کوچک، که ظاهراً مکان مقدس باستانی-تاریخی هست، اتفاق می‌افتد. پیروان هر چهار دین فعال در یزد (اسلام، زرتشت، یهود و مسیحی) آن بقعه را اجر نهاده و بسته به نوع نیت درونی خود، در آن نذر و نیاز کرده و شمع روشن می‌کنند و دعا خوانده و حاجت می‌طلبند. درحالی‌که مسیحیان در تبلیغ مسیحیت، که در سایه استعمار، مخصوصاً انگلیس صورت می‌گرفت، موفقیتی حاصل نکردند و مردم یزد تمایل چندانی پیدا نکردند. در این زمینه غیر از تعداد اندکی از جمله پژوهش اقلیت‌های مذهبی دوره قاجار (۱۹۲۶م - ۱۷۵۲م / ۱۳۰۴-۱۱۷۵ق) یا کتابچه مخبری و... مورد جامعی یافت نشد.
واژگان کلیدی: مسیحیان، مسلمانان، تعامل، یزد، دوره پهلوی، جمهوری اسلامی ایران.

^۱ استادیار گروه آموزش معارف اسلامی، دانشگاه فرهنگیان صندوق پستی ۱۴۶۶۵_۸۸۹ تهران، ایران.

Sm.emami@cfu.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱۰/۲۲ | تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۲/۰۶

مقدمه

میان اطلاعات و اخبار اقلیت‌های جامعه یزد، بیشترین اطلاعات و اخبار، برای اقلیت زرتشتی، بعد یهودی و در مرحله سوم برای مسیحی است. به‌رغم فراز و نشیب‌های فراوان بیشتر تعاملات و تقابلات جامعه مسلمان یزد با مسیحیان بیگانه مقیم این منطقه در دوره پهلوی (۱۹۷۹م-۱۹۲۶م/۱۳۵۷-۱۳۰۴) و بسیار کم در دوره جمهوری اسلامی (۲۰۲۲م-۱۹۷۹م/۱۴۰۰-۱۳۵۷) بوده است. عواملی همچون دخالت بیگانگان در ایران و تحت فشار قراردادن حکومت پهلوی (۱۹۷۹م-۱۹۲۶م/۱۳۵۷-۱۳۰۴) و رعایت حقوق اقلیت‌ها توسط جمهوری اسلامی ایران باعث شده تا این تعاملات نسبت به دوره‌های قبل از نرمش و مسالمت بیشتری برخوردار باشند و این اقلیت، از زیر فشار تحقیرها و رفتارهای نامناسب و حتی قتل، غارت و لطمات جسمی، جانی، روحی و مالی خارج گردند. نکته مهم دیگر این است که جدا از شناخت صحیح روابط و تعاملات و برخورد و تضادها با اکثریت جامعه در هر دوره خاص، به‌ویژه روزگار گذشته، بر هر ملتی در ارتقای سطح آگاهی‌های آن جامعه ضروری به نظر می‌رسد.

دیدگاه اسلام در مورد اقلیت‌ها

البته بین اهل ایمان و یهود و صابئان و نصارا و مجوس و آنان که به خدا شرک آوردند، محققاً روز قیامت میان آنها خدا جدایی افکند که او بر احوال همه موجودات عالم (بصیر) و گواه است. (حج: ۱۷) در اسلام اظهار عقیده افراد مادامی که مخلّ مبنای دین یا باعث سست شدن عقیده مسلمانان نشود آزاد است و ایجاد فرصت شغلی برای همه افراد صالح و متعهد وظیفه حاکمان است. (شریعتی، ۱۳۸۱: ۱۰۱) پیروان ادیان آسمانی که مایل به مسلمان شدن نبوده‌اند، به عنوان اهل ذمه عقد و قراردادی میان آنها و اکثریت مسلمان جامعه منعقد می‌شد. اهل ذمه بر اساس آن شهروند جامعه محسوب می‌شدند و ملزم به پرداخت جزیه و رعایت شرایطی دیگر شده و برابر این تعهدات، حکومت اسلامی نیز موظف می‌شد تا از مال، جان و دیگر حقوق آنان حراست کند. (تسخیری، ۱۳۸۳: ۲۴، تاج پور، ۱۳۵۳: ۱۴۰)

مسیحیت در اواخر قرن ششم قمری و در نواحی مختلف چون اصفهان، یزد، تهران، شیراز و مشهد رواج یافت. (تاج پور، ۱۳۵۳: ۱۴۰) اصطخری (مرگ: ۳۴۰ ق.ه/۹۵۱م یا ۳۴۶ ق.ه/۹۵۷م) ذکر می‌کند: «مسیحیان بعد از زرتشتیان دومین جامعه بزرگ ایران هستند». (BRILL، 2004: 58) باید ورود مسیحیت را به ایران از همان قرن اول دانست. (ناشناس، اعمال رسولان ۹: ۲) نفوذ مسیحیت در ایران با جنگ‌های ایران و روم، وجود اسیران جنگی و مهاجرت محقق شد. (خزائی،

پائیز و زمستان ۱۳۹۸: ۸۹-۵۹ و موسوی، ۲۸ اسفند ۱۳۹۲: قانون) در اصل ۱۳ قانون اساسی تنها سه گروه دینی زرتشتی، کلیمی و مسیحی به عنوان اقلیت‌های دینی در چهارچوب قانون آزاد شناخته و معرفی شده‌اند. (قانون اساسی ایران: اصل ۱۳) منصوبین دین مسیحی در ایران به صورت رسمی از طرف جمهوری اسلامی به دو شاخه اصلی مسیحیان ارمنی و مسیحیان آسوری یا آشوری تقسیم می‌شوند.

مسیحیان ارمنی جمعیتی بین ۹۰/۰۰۰ الی ۱۰۰/۰۰۰ نفر در ایران دارند. جامعه ارمنی ایران با کمک دولت جمهوری اسلامی به نشر مجلات، روزنامه و... به زبان و فرهنگ خویش اقدام می‌کنند. بر طبق اصل ۶۴ قانون اساسی، ارامنه حق انتخاب دو وکیل در مجلس شورای اسلامی را دارند. ارامنه در ایران نزدیک به ۵۰ مدرسه دارند. این مدارس با بودجه مستقیم دولت ایران برای آموزش و تعلیم فرهنگ و زبان ارمنی اداره شده و استفاده می‌گردند. آشوریان از جمله قدیمی‌ترین اقوام غیر ایرانی هستند که از حدود دوهزارسال پیش، پس از فروپاشی تمدن و امپراتوری آشور در بین‌النهرین و عراق کنونی به وسیله پادشاهان هخامنشی، به ایران کوچ کرده‌اند. جمعیت ۵۰ هزار نفری آشوریان ایران در مجلس یک نماینده دارند. در سال ۱۳۸۷ شمسی نیز جمعیت آشوریان ایران حدود ۲۰'۰۰۰ نفر برآورد شده است. (آبراهامیان، ۱۳۷۷، بخش ۱: ۲۱ و سایت رسمی اینترنتی انجمن آشوریان ایران، رشد بیگی، زهراء، برگرفته از مقاله آشوریان ایران، www.iid.org.ir/newweb/Resouece) فرقه‌های مذهبی آشوری‌ها عبارتند از: الف) کلیسای شرق آشوری؛ ب) کلیسای کاتولیک (کلدانی آشوری)؛ ج) کلیسای انجیلی آشوری. کلیسای جماعت خدا یا برادران آشوری (پنطیکاستی) (اخبار فرهنگ و هنر، چهارشنبه، ۲۸ اسفند ۱۳۹۲، ۰۹:۰۵، موسوی، ۲۸ اسفند ۱۳۹۲: قانون و مصاحبه سامه یح، رئیس انجمن کلیمیان تهران، قره‌خانین، سیامک مره صدق، موبد پدرام سروش پور، افتتاح، مشرق نیوز: ۴ دی ۱۳۹۷ - کد خبر ۹۲۲۶۷۸) و فرقه نسطوی و کلدانی‌های ایران (اخبار فرهنگ و هنر، چهارشنبه، ۲۸ اسفند ۱۳۹۲، ۰۹:۰۵)

جمعیت اقلیت‌ها در ایران و یزد

سرشماری از اقلیت‌ها در ایران تقریباً از سال ۱۹۵۷م/ ۱۳۳۵ شروع شده است. (امانی، ۱۳۴۲: ۷۵ و ملکمیان، ۱۳۶۲: ۴۲) در کل جمعیت اقلیت‌ها از سال ۲۰۱۲م- ۱۹۷۷م / ۱۳۵۵ تا ۱۳۹۰م در ایران بنا به دلایلی، مثل تولید و مهاجرت رو به کاهش بوده است. تا زمان این پژوهش آخرین آمار تعداد مسیحیان یزد ۱۰۰ نفر بوده است. (فتیحی، ۱۳۹۵: ۲۶-۲۳) در سال ۱۹۸۷م/ ۱۳۶۵ جمعیت

مسیحیان در ایران معادل ۷۸۷۴۵ نفر بوده است. بر اساس سرشماری مرکز آمار ایران در سال ۲۰۰۷م / ۱۳۸۵ کل جمعیت ایران ۷۰۴۹۵۷۸۲ که از این تعداد، ۷۰۰۹۷۷۴۱ مسلمان، ۱۹۸۲۳ زرتشتی و ۱۰۹۴۱۵ مسیحی که نشان‌دهنده رشد قابل توجه جمعیت مسیحی کشور در دوره زمانی ۲۰۰۷م و ۱۹۹۷م / ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵ است. (معظمی گودرزی و همکاران، ۱۳۸۷: ۱۳) از این جمعیت ۲۵۰۰۰ نفر فقط در تهران ساکن هستند. (افشارسیستانی، ۱۳۸۷: ۲۴۹ و ۲۵۰) در سرشماری عمومی نفوس و مسکن، در سال ۲۰۱۷ میلادی / ۱۳۹۵ شمسی، ۲۳۱۰۹ نفر زرتشتی، ۷۸ نفر مسیحی و ۱۰۰ نفر کلیمی و ۷۰۴ نفر سایر ادیان وجود داشته‌اند. (مرکز آمار ایران، سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۵ و امانی، ۱۳۴۲: ۷۵ و ملک‌میان، ۱۳۶۲: ۴۲)

اوضاع اقلیت‌های مذهبی و اقدامات فرهنگی میسیونرهای مسیحی در یزد (عضو هیأت مذهبی، مبلغ دینی)

تا پیش از پیروزی انقلاب مشروطه در ۱۸۶۸ میلادی / ۱۲۸۵ و وضع حقوقی اقلیت‌های دینی، همچون سایر مردم، بیشتر تابع مشی سیاسی حکومت‌ها، منش فردی پادشاهان و امرای محلی و برخی آرای عالمان مسلمان ۲۰۱۲ و غیرمسلمان بود. در عصر قاجار دو نوع محکمه با رویه و منابع متفاوت فعال بود: محاکم عرفی و محاکم شرعی. اقلیت‌های دینی، از یهودیان و مسیحیان و زردشتیان، برای دعاوی خود با صاحب‌منصبان حکومتی به محاکم عرفی، در دعاوی کیفری با مسلمانان به محاکم شرعی مسلمانان، و در دعاوی با هم‌کیشانان به محاکم ویژه شریعت خود به قضاوت روحانیان آن دین مراجعه می‌کردند. سه تقیصه مهم این محاکم عبارت بودند از: نداشتن قانون مدون، نبودن وحدت رویه در آرای قضایی و فقدان استقلال قاضی. قضاوت روحانیان اقلیت‌های دینی عمدتاً مستند به آداب و سنن شفاهی بود که از پیشینیان به آنها رسیده بود؛ جز روحانیان یهودی که از مجموعه‌ای مکتوب به نام «هالاخا»^۱ برخوردار بودند. آرای محاکم عرفی و

۱. هالاخا، (به عبری: הלכה)، به مجموعه قوانین شریعت یهود گفته می‌شود، قوانینی که از عهد عتیق مکتوب (تنخ)، تورات شفاهی (تلمود) و حاخام‌ها و همچنین آداب و رسوم یهودیان ناشی می‌گردد. هالاخا دارای ۶۱۳ میتزوت (دستور) است. قوانین یهودی که از تورات و تلمود و نوشتارهای حاخام‌ها اقتباس شده بود در کتاب شولحان عاروخ به صورت مکتوب درآمد. یهودیت دارای هیچ نوع فرقی بین زندگی مذهبی و غیرمذهبی نیست. سنت یهودی بین هویت مذهبی، ملی و نژادی یهودیان تفاوتی قائل نمی‌شود. هالاخا تنها درباره اعتقادات و اعمال مذهبی نیست و بلکه مربوط به بسیاری از مسائل زندگی روزمره نیز می‌شود. معمولاً هالاخا به قانون یهودی ترجمه می‌شود با اینکه ممکن است ترجمه صحیح‌تر برای آن «مسیر» یا «مسیر راه رفتن» باشد. ریشه لغت «ه ل خ» به معنی راه رفتن است. به صورت تاریخی هالاخا در دادگاه شرعی یهودی مسائل مربوط

شرایط ویژه آن دوره تاریخی، همدلی و وحدت حاصل از انقلاب مشروطه و طرح خواسته‌هایی چون برابری حقوقی و محدود شدن قدرت شاه، زمینه تدوین نخستین قانون اساسی مدون ایران را با توجه به حقوق همه مردم ایران، از جمله اقلیت‌ها، فراهم کرد. در انتخابات مجلس اول، انتخابات بیش‌تر ماهیت صنفی داشت و در نظام‌نامه آن، که بعدها قانون خوانده شد، وضع نمایندگان اقلیت‌ها مشخص نبود. ولی عملاً زرتشتیان، ارباب جمشید جمشیدیان را برگزیدند و سیدعبدالله بهبهانی و سیدمحمد طباطبایی (امام خمینی، ۱۳۷۰، ج ۲: ۳۷) به ترتیب، نمایندگی یهودیان (امام خمینی، ۱۳۷۰، ج ۱۰۳ و ۱۶۳) و مسیحیان را در مجلس شورای ملی پذیرفتند.

شرایط ویژه آن دوره تاریخی، همدلی و وحدت حاصل از انقلاب مشروطه و طرح خواسته‌هایی چون برابری حقوقی و محدود شدن قدرت شاه، زمینه تدوین نخستین قانون اساسی مدون ایران را با توجه به حقوق همه مردم ایران، از جمله اقلیت‌ها، فراهم کرد. در انتخابات مجلس اول، انتخابات بیش‌تر ماهیت صنفی داشت و در نظام‌نامه آن، که بعدها قانون خوانده شد، وضع نمایندگان اقلیت‌ها مشخص نبود. ولی عملاً زرتشتیان، ارباب جمشید جمشیدیان را برگزیدند و سیدعبدالله بهبهانی و سیدمحمد طباطبایی (امام خمینی، ۱۳۷۰، ج ۲: ۳۷) به ترتیب، نمایندگی یهودیان (امام خمینی، ۱۳۷۰، ج ۱۰۳ و ۱۶۳) و مسیحیان را در مجلس شورای ملی پذیرفتند.

(منصور، ۱۳۸۵، ج ۱: ۶۴۸-۶۴۷ و میرزاصالح، ۱۳۸۴: ۱۳۲۶-۱۳۲۴) موافقان این رویه، آن را برای دفاع از حقوق قانونی اقلیت‌های دینی در نظام قانون‌گذاری ایران امتیاز بزرگی می‌دانند؛ به‌ویژه آنکه همواره مجموع جمعیت آنان کمتر از یک درصد جمعیت ایران بوده است؛ ولی این نحوه‌گزینش نماینده، مخالفانی هم داشته است. (چلونگر، ۱۳۸۲: ۹۱) بر پایه اصل ۹۷ این قانون، درباره وظایف مالیاتی هیچ تفاوت و امتیازی میان افراد وجود ندارد. از سوی دیگر، مشروعه‌خواهان، با همراهی روحانیان مشروطه‌خواه، اصل دوم متمم قانون اساسی را درباره ضرورت تطبیق مواد قانونی با شریعت پیشنهاد کردند و به تصویب رساندند. با درج این اصل، آرای فقهی مشهور درباره اهل کتاب هم به قوانین جدید راه یافت.

پیشنهاد دیگر، که در اصل هشتم متمم قانون اساسی برای کلمه قانون، وصف دولتی ذکر شود، موجب شد که تساوی همه افراد برابر قانون، به قانون دولتی انحصار یابد و تفاوت‌های حقوقی میان مسلمانان و غیرمسلمانان در منابع اسلامی پابرجا باشد. با این تغییرات، قانون اساسی مشروطیت

به زندگی یهودیان را مدیریت می‌کرد. از قرن پانزدهم و عصر روشنفکری به تدریج قدرت هلاخا در کنترل زندگی روزمره یهودیان کم شد.

درباره حقوق اقلیت‌ها دچار مشکلات جدی و ساختاری شد. (طوسی، ۱۴۱۷-۱۴۰۷، ج ۶: ۲۷۲) در قانون مجازات عمومی مصوب ۱۹۲۶م/ ۱۳۰۴، محتوای مواد، عام بود و میان مسلمان و غیرمسلمان تفاوتی مقرر نشده بود. ولی ماده اول آن، میان محاکم عدلیه و محاکم شرعی تفکیک قائل شد که غرض از درج این موضوع را در این ماده، جلوگیری از مخالفت عالمان دینی با وضع قوانین جدید دانسته‌اند. (نوری، ۱۳۷۴، ج ۱: ۱۵۵) البته در عمل، اجرای قوانین پیشنهادی، به‌ویژه اصل دوم متمم، ناکام ماند و از این رو عالمان دینی دوره پهلوی، قوانین و احکام صادره از محاکم را فاقد مشروعیت می‌دانستند.

به‌رغم تصویب قانون اساسی مشروطه و متمم آن، قوانین و مقررات حاکم بر روابط حقوقی، تجاری، مدنی و اداری تا ۱۹۲۶م/ ۱۳۰۴ تغییر عمده‌ای نیافت. در این دوره، اوضاع سیاسی ایران بسیار ناپایدار بود. در ماده دوازدهم قانون اصلاحی انتخابات (۱۹۱۱م/ ۱۲۹۰) مقرر شد که یهودیان، زردشتیان، مسیحیان ارمنی شمال و جنوب و مسیحیان آشوری، هر یک، نماینده‌ای در مجلس داشته باشند. در دوره محمدشاه قاجار (۵ سپتامبر ۱۸۴۸- ۵ ژانویه ۱۸۰۸ / ۱۸۰۸ ذی قعدة ۱۲۲۲ه.ق- ۶ شوال ۱۲۶۴ه.ق) اجازه تأسیس یک باب مدرسه دخترانه توسط اقلیت‌ها در تهران گرفته شد. فقط به شرط آنکه دختران مسلمان در آن راه نداشته باشند. گرچه بعداً درخواست آموزش دختران مسلمان هم دادند. گرچه هیأت آمریکایی، که مسئول آموزش بودند، نپذیرفتند. چون از روحانیون می‌ترسیدند. ولی نهایت با فرمان شاه حل شد. (ناطق، ۱۹۸۸، ج ۱: ۱۸۶) ولی در سال ۱۹۰۳م/ ۱۳۲۱ قمری طوبی رشدیه مدرسه دخترانه پرورش را تأسیس کرد که در چهارمین روز تشکیل به دلیل مخالفت به تعطیلی کشیده شد. تا پایان حکومت مظفرالدین شاه (۱۸۶۹-۱۸۱۷م/ ۱۲۳۲-۱۲۸۵) تربیت دختران منحصر به مدارس خارجی بود. (ترابی، ۱۳۷۸: ۲۹-۲۸) در پی بروز انقلاب مشروطه، صدور برخی فتاواهای شرعی و از جمله فتوای آخوند خراسانی در حرمت ایذا و تحقیر اقلیت‌ها و اهل ذمه‌ای که در حمایت اسلام باشند و لزوم مراعات وصایای خاتم النبیین صلی الله علیه و آله و شایسته بودن برخورد و تعاملات مسلمانان در حسن سلوک و تألیف قلوب و حفظ نفوس و اعراض و اموال این اقلیت‌ها انجامید. (اشیدری، ۱، ۱۳۵۵: ۵۲) پس از پیروزی مشروطه دریافت جزیه از زرتشتیان و بعد به تدریج از مسیحیان و یهودیان نیز لغو گردید. (امینی، ۱۳۸۰، ج ۱: ۱۰۹، ۵۱، ۶۹، لوی، ۱۳۳۹-۱۳۳۴ ش، ج ۳: ۸۵۵-۸۵۴) در این زمان کلیساها نیز بر پایه ضوابط خود، مقام

¹. Ashdry

روحانی صلاحیت‌دار را تعیین می‌کردند. (همان، ۱۳۸۰، ج ۱: ۲۸۵-۲۸۴) تشکیل انجمن مخفی ایران به سال ۱۹۰۵ میلادی در پایتخت و تأسیس مجلس ملی متشکل از ایرانیان مسلمان و غیرمسلمان، تلاشی از سوی مشروطه‌خواهان بود. (کرمانی، ۱۳۶۲: ۲۳۷) دوران ناصرالدین شاه (۱۸۹۶م - ۱۸۳۱م / ۱۲۷۵-۱۲۱۰) امیر کبیر اقلیت‌های مذهبی ایران، به‌ویژه مسیحیان را، با وجود مخالفت و دشمنی روس‌ها با آنها، مورد توجه قرار می‌داد. (مری شیل، ۱۳۶۸، ۱: ۸۰)

مدارس مسیحیان در یزد

الف) دبستان دخترانه ابتهاجیه

مدرسه‌ای برای دختران یزد در سال ۱۹۰۳م / ۱۲۸۲ از طرف میسیون مسیحی، به‌وسیله خانمی انگلیسی، به نام الینه برایتی (Elina Brighty) تأسیس شد. در ۱۹۱۵م / ۱۲۹۴ موقعی که جنگ جهانی اول در گرفت، همه انگلیسی‌ها مجبور به تخلیه یزد شده، به تهران رفتند و استاد گوهر^۲ تا چند ماه دختران را در منزل خود جمع کرده، درس می‌داد و با وجود ضدیت‌ها و دشمنی‌های زیاد نگذاشت که دانش‌آموزان متفرق شوند. پس از چند ماه خانمی دیگر به نام میس مور (MISS Moore) برای مدرسه آمد و الینه مدرسه را به او تحویل داد و بالاخره در سال ۱۹۲۱م / ۱۳۰۰ آرمو هی ایدین (Armeno Hey Idin) به مدیریت مدرسه معین و از طرف میسیون مسیحی به یزد فرستاده شد. خانم ایدین مدرسه‌ای نیز برای دختران مسلمان دایر کرد. بنابراین با موافقت عده‌ای از متنفذین شهر در محله شاهد باز در خانه آقای حاجی علی اکبر قلمسیاه مدرسه‌ای برای دختران مسلمان باز کرد و برای معلمی این مدرسه دو نفر را از اصفهان دعوت کرد. این دو تن یکی، خانم بیرجوهی استپانیان (Ber juhi Stepanian) و دیگری عزت خانم بدری بودند. در این موقع دو مدرسه متعلق به میسیون مسیحی در یزد وجود داشت: یکی برای دختران اقلیت‌ها و دیگری برای دختران مسلمان و تا زمانی که قانون اتحاد شکل تصویب و اجرا شد، این دو مدرسه با آنکه اداره آنها اشکالات زیادی داشت، از هم جدا بودند. از آن زمان یکی شدند و در این موقع خانم ایدین به جمع‌آوری کمک شروع کرد تا مدرسه‌ای به یادگار مادر خود بنا کند. در این راه دوستان اروپایی و ایرانی وی با او همراهی

^۱ . Mary Shale

^۲ . معاون مدرسه خانم برایتی بود

کردند تا توانست زمین دبیرستان را بخرد و به‌زودی با کمک کشیش شارپ، که در معماری تجربیات خوبی داشت، آن را ساخت و در شهریور ۱۳۰۶ دو مدرسه را به هم ضمیمه کرده، مدرسه‌ای بنام دبیرستان ایزدپیمان تشکیل داد. چون نام مادر خانم ایدین ایزابلا بوده و این کلمه، که اصلاً اسپانیایی است، به معنای عهد خداوند است، کلمه فارسی ایزدپیمان را برای مدرسه انتخاب کردند تا از لحاظ معنا و آهنگ همانند با لغت اصلی (ایزابلا) باشد.

ب) جمعیت مرسلین و مدارس مرسلین

در سال ۱۳۲۲ قمری جمعیت مرسلین انگلیسی چند مدرسه به نام استارت مموریال کالج (Start Memoial Callege) به ترتیب در اصفهان و بعد در شیراز و یزد و کرمان به وجود آوردند. (طاهری، مهرماه ۱۳۹۱، فرهنگ یزد: ۲۵-۲۱، ترابی، ۱۳۷۸: ۲۹-۲۸، ترابی، بهار ۱۳۹۹، دوره ۱۲: ۲۰-۱) مدرسه مرسلین انگلیسی‌های یزد احتمالاً در دوره سلطنت مظفرالدین شاه یا در اواخر سلطنت ناصرالدین شاه تأسیس شده است. مدرسه مرسلین یکی از قدیمی‌ترین مدارس نوین یزد بود که به‌وسیله استاد جعفر مجیبیان، معمار برجسته یزد، ساخته شد و فرخی در سال ۱۹۰۴م/ ۱۲۸۳ در این مدرسه تحصیل می‌کرده است. در دوره قاجار مرسلین در یزد علاوه بر بنیاد بیمارستان و کلیسای جمیع مقدسین، کتابخانه مرسلین را نیز در محله گازرگاه بنیان نهاد که برخی کتاب‌های برجای مانده از آن دوران، مهر کتابخانه را دارند. کتابخانه باغ معین که تقریباً خصوصی بوده، در برزن گازرگاه بوده و بیشتر محل آموشد اعیان و بزرگان و کارمندان انگلیسی بیمارستان و کنسولگری یزد بود. این باغ در چند سال اخیر محل دبیرستان معمار اکبر اربابی بود. تأسیس مریض‌خانه مرسلین در سال ۱۸۹۹م/ ۱۳۱۷ قمری است.

از شاگردان معروف این مدرسه فرخی یزدی، علی‌اکبر بافقی، علی مجیبی، پسر استاد جعفر مجیبیان، ولاری تاجر بود. کنار مدرسه، کلیسای مرسلین بود که مردم را با تبلیغات خود به مسیحیت دعوت می‌کرد. مردم یزد یکشنبه‌ها در کلیسای پای صحبت کشیش‌های انگلیسی می‌نشستند و آن‌گاه که گوینده به نام حضرت محمد ﷺ می‌رسید، جمعیت یکصد صلوات می‌فرستادند. جالب است بدانیم تا زمانی که این هیأت در یزد فعالیت می‌کرد، هیچ یزدی به آیین مسیحیت نگرکید. فعالیت کشیش‌های انگلیسی تا سال ۱۳۵۸ قمری به‌گونه‌ای نیمه‌علنی ادامه داشت. حتی گوهر خانم، خدمتکار آن مکان، هم که تا سال‌ها در آنجا خدمت می‌کرد تعریف می‌کرد: «من با اینکه از آنها مزد می‌گرفتم همیشه صلوات می‌فرستادم. برخی از اعضای این هیأت در مدرسه ایزدپیمان و چند مدرسه

دیگر درس می‌دادند. مدرسه مرسلین توسط عیسویان اداره می‌شده است. چنانچه گذشت با شروع جنگ جهانی اول (۱۹۱۸ م - ۱۹۱۴ م / ۱۲۹۶-۱۲۹۲) در سال ۱۹۱۵ م / ۱۲۹۴ انگلیسی‌ها از یزد خارج شدند و مدرسه مرسلین تعطیل شد. (شمس اسفند آبادی، ۱۳۹۴: ۴۱)

اوضاع اقلیت‌های مذهبی مسیحی در یزد در دوره پهلوی (۱۹۷۹ م - ۱۹۲۶ م / ۱۳۵۷ - ۱۳۰۴)

رویکرد حکومت پهلوی، توجه به ملی‌گرایی ایرانی بود و آن را بر گرایش‌های قومی، زبانی و دینی ترجیح می‌داد. از این رو غیرمسلمانان از سال ۱۳۰۵ / ۱۹۲۶ توانستند در قالب خدمت سربازی یا استخدام، به ارتش راه یابند. قانون مدنی ایران، که جلد نخست آن در ۱۳۰۷ م / ۱۹۲۸ و جلد دوم و سوم آن در سال‌های (۱۹۳۵ م - ۱۹۳۴ م / ۱۳۱۴ - ۱۳۱۳) به تصویب رسید، جز در مواردی معدود (مانند ماده ۱۰۵۹ درباره جایز نبودن ازدواج زن مسلمان با مرد غیرمسلمان)، عام است و برای غیرمسلمانان حکمی برابر با مسلمانان دارد. مقررات احوال شخصیه نیز شامل مسلمان و غیرمسلمان می‌شود. حکومت وقت با تدوین این قانون می‌خواست بهانه نبودن قانون در ایران را از خارجیان و پناهندگان به سفارتخانه‌ها بگیرد و بتواند قانون مصونیت قضایی یا کاپیتولاسیون را، که از عهدنامه ترکمنچای باقی‌مانده بود، لغو کند. از این رو مواد آن به‌گونه‌ای تنظیم شد. (اسنادی از زرتشتیان معاصر ایران ۱۹۵۷-۱۹۰۶ / ۱۳۳۸-۱۲۵۸ / ۱۳۳۸-۲۰۰۱ / ۱۳۸۰)

مؤلفان قانون مدنی، ظاهراً به همین منظور، شماری از احکام فقهی مربوط به اقلیت‌ها را در این قانون نیاوردند؛ احکامی مانند مانع بودن کفر برای ارث و شرط بودن برای ادای شهادت در دادگاه. (لوی، ۱۳۳۹ - ۱۳۳۴، ج ۳: ۸۴۷) به موجب ماده واحده الحاقی «قانون اجازه رعایت احوال شخصیه» مصوب ۱۰ مرداد ۱۳۱۲، ایرانیان غیرشیعه اجازه یافتند در احوال شخصیه بر طبق مقررات آیین خود رفتار کنند. نکته حایز اهمیت دیگری که در مطالعات محققین و نویسندگان امروزی یزد مشخص است، بزرگ‌ترین روابط دوستانه ادیان در یزد اتفاق افتاده است. (پاپلی یزدی، ۱۳۸۸، ج ۳: ۱۲۷) سیدمحمد رضوی (نواب وکیل)، نماینده یزد در مجلس شورای ملی در دوره پهلوی اول می‌نویسد: «در اعیاد یهودی و نصارا تغییری ندادند؛ ولی در اعیاد مسلمان تغییر دادند. قوانین عدلیه بر ضد اسلام است. قبلاً اگر زن مسلمان با مرد مسلمان زنا می‌کرد و با او ازدواج می‌کرد و الان زن مسلمان می‌تواند دوباره با گبر و یهودی هم زنا کند درحقیقت ژنده او می‌شود». (رضوی، ۱۳۱۷: ۵۶۲ و ۵۷۵ و ۶۱۳ و ۷۱۸ و ۷۷۸ و ۷۱۹) مدت ۲۸ سال طول کشید تا حکومت محلی یزد میان مخالفت‌های آشکار و نهان مردم و

روحانیت سنتی، به خود جرأت داد که مدرسه آلیانس را در یزد تأسیس کند. (ابرامی، ۱۹۹۷: ۱۹۴، شمس اسفندآبادی، ۱۳۹۴: ۱۹۴) جشن عید مسیح یهودیان به مدت هشت روز به مناسبت نجات قوم بنی اسرائیل توسط حضرت موسی عليه السلام در کنیسه «هاداش» یزد از طرف اقلیت کم تعداد یهودی برگزار می‌شود. (حسینی، ۱۳۸۲: ۵۸ و ۵۷)

اولین تلاش‌ها برای تبلیغ مسیحیت در یزد در اواخر قرن ۱۹ میلادی توسط فردی بنام مالکوم صورت گرفت. ولی موفقیتی حاصل نشد و مردم یزد گرایشی نداشتند. (بهار، ۱۳۸۴: ۳۵-۳۳ و قدیانی، ۱۳۸۴: ۱۰۰-۹۷) در مدارس مسیحی علاوه بر آموزش عقاید مسیحی و زبان انگلیسی، انواع فنون و هنرهای پسرانه و دخترانه نیز آموزش داده می‌شد. مبلغین، نخست تلاش می‌کردند کودکان مسیحی ایرانی را به این مدارس بکشانند و هدف آنان از ثبت نام کودکان مسلمان، دعوت آنها به آیین مسیحی بود. ولی کمتر به آرای مبلغان توجه می‌کردند و حتی با آنها مخالفت می‌ورزیدند. از این بین می‌توان به میرزا محمد فرخی یزدی^۱ (۱۹۳۹ م/ ۱۲۶۸ خورشیدی- ۲۵ مهر ۱۳۱۸) از شاعران مشهور این دوره اشاره کرد. وی در یزد متولد شد و پس از فراگیری تحصیلات مقدماتی در مدرسه مبلغان انگلیسی (مرسلین) در این شهر به تحصیل پرداخت. اما مدتی بعد با تعلیمات آنان، به مخالفت پرداخت و در پانزده سالگی اشعاری به این مضمون به ضد فعالیت‌های آنان سرود:

سخت بسته با ما چرخ عهد سست پیمانی	داده او به هر پستی دستگاه سلطانی
دین ز دست مردم برد فکرهای شیطانی	جمله طفل خود بردند در سرای نصرانی
صاحب الزمان <small>علیه السلام</small> یک ره سوی مردمان بنگر	کز پی لسان گشتند جمله تابع کافر
پس از نمازشان خوانند ذکر عیسی اندر بر	پا رکاب کن از مهر ای امام بحر و بر

فرخی یزدی به سبب سرودن این اشعار از مدرسه اخراج، و تحصیلات او متوقف شد. (ره‌دار، ۱۳۴۸: ۴۸ و ۴۹) نواب وکیل می‌گوید:

در مریض‌خانه مرسلین - این مریض‌خانه و مدرسه وابسته به آن از آن انگلیسی‌ها بود - روزهای یکشنبه برای نماز حاضر می‌شوند. مریض‌های مسلمانان هم باید حاضر شوند. آن وقت یک نفر

۱ - میرزا محمد فرخی یزدی ملقب به تاج الشعرا (۱۲۶۸ خورشیدی - ۲۵ مهر ۱۳۱۸) شاعر و روزنامه‌نگار آزادی‌خواه و دموکرات صدر مشروطیت است. او همچنین نماینده مردم یزد در دوره هفتم مجلس شورای ملی بود و در زندان قصر گفته شده به دست پزشک احمدی و به دستور رضاشاه کشته شد مدفن او ناشناخته است.

می‌رود بالای کرسی و کتاب انجیل می‌خواند و همه را دعوت به دیانت خود می‌کند و از قراری که شنیدم جماعت بسیاری اهل یزد از تجار و رعیت و غیره رفته‌اند عیسوی شده‌اند و غسل تعمید کرده‌اند؛ از جمله غلامحسین معین تجار و پسرش، خان بهادر که غسل تعمید کرده‌اند و مسیحی شده‌اند. (رضوی، ۱۳۱۷: ۵۶۲) همه مظاهر اسلامی برداشته شد. اعیاد مذهبی برداشته شد و فقط تولد حضرت حجت علیه السلام و تولد پهلوی را نگه داشتند. هنوز ۵ سال بیشتر نیست که علناً وارد شدند. اگر ۴۰ شود که بیشتر از اینها خواهد بود. (همانجا: ۵۷۵) اویسی حاکم یزد (۱۳۰۷-ه.ش) می‌رود منزل کشیش و در کلیسای کله منار نماز می‌خواند و به طور عیسویان و موافق رسم آنها با کشیش رفتار می‌کند. حتی یک فرد ایرانی حاضر نیست بیماری خودش که خطرناک هم بود توسط پزشکی انگلیسی درمان شود. (رضوی، ۱۳۱۷: ۵۶۲ و ۵۷۵ و ۶۱۳ و ۷۱۸ و ۷۷۸)

بنابر نوشته تاریخ کمبریج «در مقابل علما، که در ایران جدید، منزلت و اقتدارشان آشکارا کاهش یافته بود، اقلیت‌های مذهبی... از اهمیت بیشتر و فرصت‌های بهتر برای پیشرفت اقتصادی برخوردار شده بودند که نتیجه حرکت‌های دولت رضاشاه برای برخورد برابر با کلیه شهروندان بود». این وضعیت ناشی از احساسات آزادی‌خواهانه یا مساوات‌طلبانه رضاشاه نبود. بلکه بیشتر از تمایل او به قرار دادن کلیه ایرانیان در یک سطح در مقابل دولتی نیرومند سرچشمه می‌گرفت. به هر حال نتیجه این سیاست بهبود وضع اکثر مسیحیان ارمنی، یهودی‌ها و زرتشتی‌ها بود که باب تعداد زیادی از مشاغل و حرفه‌های جدید به روی آنها گشوده شد». (دزفولی، ۱۳۷۱: ۴۱ و ۴۲)

نقش انقلاب اسلامی در تحقق همدلی و حقوق اقلیت مسیحیان در ایران

اقلیت‌ها در محدوده قانون در ایران محترم‌اند و در انجام مراسم دینی خود آزادند و در احوال شخصیه به عمل کردن بر طبق آیین خود مجاز. ضمناً با وقوع انقلاب اسلامی ایران، هرگونه فعالیت تبلیغی مسیحیان فارسی‌زبان غیرقانونی اعلام شد. (تاج پور، ۱۳۵۳: ۱۴۰) مسیحیان در نظام جمهوری اسلامی ایران در چاپ مجله، روزنامه، هفته‌نامه، ماهنامه و فصلنامه آزاد هستند. هفته‌نامه آراکس، دوهفته‌نامه هویس، فصلنامه پیمان و... از ارگان‌های رسمی آرامنه ایران هستند. پس از پیروزی انقلاب اسلامی تعداد زیادی از ابنیه مسیحیان در شهرهای مختلف ایران در فهرست آثار ملی قرار گرفته‌اند. در دوره جمهوری اسلامی ایران سه کلیسای آرامنه ایران ثبت یونسکو شده است: (قره کلیسا، کلیسای استفانوس مقدس و کلیسای زُر زُر) خلاف دوره پهلوی که بسیاری از مدارس ارمنی تعطیل شدند، در نظام جمهوری اسلامی ایران مدارس اقلیت‌های دینی رونق گرفتند.

پس از انقلاب اسلامی دگرگونی اساسی در مدارس ارمنی صورت گرفت و خلاف رژیم شاهنشاهی کم کم مدیران مدارس از میان اقلیت‌های دینی انتخاب شد. پس از انقلاب اسلامی میزان ساعات درسی ارامنه در مدارسشان افزایش یافت. در دوران چهل ساله انقلاب اسلامی شرایط آموزش زبان مادری برای ارامنه ایرانی همواره مناسب‌تر از ارامنه سایر کشورها بوده است. در دوران چهل ساله انقلاب اسلامی بیش از نُه دوره نشست بین ادیبانی با محوریت همبستگی و همدلی ادیبان توحیدی در کشور برگزار شده است.

در نظام جمهوری اسلامی ایران، ورزشکاران مسیحی در تیم ملی و باشگاه‌های ایران حضور گسترده و بدون محدودیتی دارند. (ادموند بزیک، آندرانیک تیموریان در فوتبال، آرن داودی چگانی و اوشین ساهاکیان در بسکتبال و...) هنرمندان مسیحی در عرصه‌های گوناگون هنری همچون سینما، موسیقی، تئاتر، رادیو و تلویزیون جمهوری اسلامی ایران، فعالیت برجسته و مستمری دارند. (خانم پطروسیان، مرحوم زاون قوکاسیان، مرحوم لوون هفتوان، لوریس چکناوریان و...) پس از انقلاب اسلامی بسیاری از خیابان‌های کشور به نام شهدا و مفاخر مسیحی نام‌گذاری شده است. (خیابان شهید گاگیک طومانیان و...)

امروزه مسیحیان ارمنی در نظام جمهوری اسلامی ایران فعالیت آزادانه و بدون محدودیت اقتصادی دارند. (تولیدی کتوشلوار ها کوپیان) مسیحیان با شیعیان در ایام سوگواری ائمه اطهار (علیهم‌السلام) همدلی و همنوایی دارند. ارامنه هر ساله ماه محرم در میدان هفت تیر تهران هیأت‌نارالله را که متعلق به خود آنهاست، فعال می‌کنند. از برگزاری جشن و شادمانی در این ایام خودداری می‌کنند و در تاسوعا و عاشورای حسینی هر ساله نذری می‌دهند. مسیحیان کشور در طول هشت سال دفاع مقدس به اعتبار دل‌بستگی به میهن دوشادوش هم‌وطنان مسلمان خود اعم از شیعه و سنی، در صحنه‌های دفاع از عزت ایران تاریخ‌سازی کردند. آمار شهدای مسیحی اعم از ارمنی و آشوری در جنگ تحمیلی نود نفر، جانبازان ۲۹۵ نفر و آزادگان مسیحی ۵۸ نفر است. ارامنه ایران با تقدیم ۲۰۰ شهید، جانباز و مفقودالاثر بالاترین آمار شهدا و جانبازان را میان اقلیت‌های دینی دارند.

خلیفه ارامنه (شادروان اسقف اعظم آرداک مانوکیان)، از همان نخستین روزهای جنگ تحمیلی با تمام توان خود در خدمت نظام جمهوری اسلامی ایران بود. در دوران دفاع مقدس نخستین ستادهای کمک‌رسانی توسط شورای خلیفه‌گری در شهرهای تبریز، اصفهان، تهران و ارومیه تشکیل شد. به دلیل جنگ تحمیلی، شوراهای سه‌گانه خلیفه‌گری ارامنه ایران با انتشار اطلاعیه‌های

رسمی، آرامنه ایران را از برگزاری مراسم جشن سال نو مسیحی بر حذر داشتند. در دوران دفاع مقدس ۴۰۰ ارمنی، که قبلاً دوران خدمت خود را سپری کرده بودند، به صورت داوطلبانه راهی جبهه‌های حق علیه باطل شدند. هرساله در دهه فجر مراسم یادبود شهدای مسیحی (مهمانی لاله-ها) در کشور برگزار می‌شود. در چهار دهه انقلاب اسلامی هرساله برای برگزاری آیین مذهبی سالانه مسیحیان جهان در قره کیسای چالدران امکانات خدماتی و رفاهی فراهم می‌شود. مسیحیان کشور به صورت آزادانه برای برگزاری آیین‌های مذهبی خود اقدام می‌کنند. (برگزاری آیین جهانی باداراک در قره کیسای چالدران) پس از پیروزی انقلاب اسلامی تعداد زیادی از ابنیه آشوری در شهرهای مختلف ایران در فهرست آثار ملی قرار گرفته‌اند. تأسیس نهادهایی همچون دانشگاه ادیان و مذاهب، سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی و... نشانه اهمیت موضوع تقریب ادیان در جمهوری اسلامی ایران است.

در نظام جمهوری اسلامی ایران دانش‌آموزان و کارمندان آشوری از تعطیلات خاص خود استفاده می‌کنند. در دوران چهل ساله انقلاب اسلامی بیش از نُه دوره نشست بین ادیانی با محوریت همبستگی و همدلی ادیان توحیدی در کشور برگزار شده است. پس از انقلاب اسلامی بسیاری از خیابان‌های کشور به نام شهدا و مفاخر آشوری نام‌گذاری شده است: (شهید آلفرد سرکیس اردوشاهی و... جامعه سی هزار نفری آشوریان ۶۵ کلیسا در جمهوری اسلامی ایران دارند. یعنی هر ۴۶۱ نفر یک کلیسا که این آمار در مقایسه با کشورهای دیگر بی‌سابقه است. در دوره جمهوری اسلامی ایران جوانان آشوری خلاف گذشته که بیشتر به مشاغل فنی و خدماتی روی می‌آوردند، به تخصص‌گرایی سوق پیدا کرده‌اند؛ یعنی دارای مشاغل هستند که دروس تخصصی آن را در دانشگاه‌ها خوانده‌اند. امروزه به برکت انقلاب اسلامی مدارس تخصصی در زمینه آموزش خط و زبان آشوری وجود دارد. با حمایت و همراهی نظام جمهوری اسلامی ایران به‌طور متناوب اجلاس سراسری جوانان کلیسای شرق آشور ایران در آذربایجان غربی برگزار می‌شود. حضور همه‌ساله رهبر آشوریان جهان میان آشوریان کشور نشانگر تعاملات دینی و آزادی فعالیت‌های مذهبی این اقلیت دینی در جمهوری اسلامی ایران است. (نشست سی ششم شنبه‌های انقلاب، ۱/۱۰/۱۳۹۷ سخنرانی نواب، مفتاح، مارنرسای بنیامین، داویدیان، سامه‌یج، مره صدق، سروش‌پور، خداداد کوچکی)

رئیس دانشگاه ادیان و مذاهب قم (سیدابوالحسن نواب) در این نشست به نقش انقلاب اسلامی در تحقق همدلی و همبستگی با پیروان دین الهی مسیحیت (آشوری) اشاره کرد و دستاوردهای

چهل ساله انقلاب اسلامی در این بخش را این گونه معرفی کرد:

- ۱- کلیساها و معابد اقلیت‌های دینی برای یک‌بار و یک انشعاب از پرداخت حق انشعاب آب، دفع فاضلاب، برق و گاز و حق الثبت معاف هستند؛
- ۲- دیدارهای متعدد مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) از خانواده‌های شهدا، جانبازان و آزادگان اقلیت‌های دینی مخصوصاً مسیحیان؛
- ۳- آزادی انجام مراسم و شعائر دینی، امنیت معابد و اماکن مقدسه، حرمت شخصیت‌های روحانی، استقلال قضایی، فعالیت‌های اقتصادی و آزادی در روابط اجتماعی، به‌طور مساوی برای همه شهروندان، از جمله پیروان اقلیت‌های دینی؛
- ۴- اقلیت‌های دینی همچون مسلمانان، از مزایای اقتصادی برخوردارند و مانعی برای فعالیت‌های آنان وجود ندارد؛
- ۵- قانون اساسی برای حفظ و استمرار هویت گروه‌های اقلیت دینی، زمینه‌های مشارکت عمومی اقلیت‌های دینی را در حوزه‌های انتخابات ریاست جمهوری، مجلس شورای اسلامی و شورای شهر و روستا فراهم ساخته است؛
- ۶- قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران حقوق شهروندی اقلیت‌های دینی همچون تساوی برابر قانون، محفوظ بودن جان، مال، شغل، مسکن، آزادی عقیده، انتخاب شغل، برخورداری از روند عادلانه دادرسی، داشتن تابعیت، مشارکت در اداره امور کشور و... را محترم شمرده است؛
- ۷- خلاف کشورهای غربی و بخصوص آمریکا، که بر ساختن فیلم‌های سینمایی با هدف اسلام‌هراسی و واگرایی میان ادیان اصرار دارند، انقلاب اسلامی در این چهار دهه در تولیدات سینمایی خود به تکریم اقلیت‌های دینی و همگرایی با آنان توجه داشته است؛
- ۸- باوجود جمعیت اندک اقلیت‌های دینی در کشور آنان دارای پنج نماینده در مجلس شورای اسلامی هستند. نکته قابل توجه اینکه این نمایندگان حتی اگر جمعیت اقلیت‌های ایرانی کمتر از سه درصد هم شود، باز هم در همه دوره‌های مجلس حضور دارند؛
- ۹- طبق قانون اساسی اقلیت‌های دینی در نظام جمهوری اسلامی ایران از حق تشکیل احزاب، تشکل‌ها و سازمان‌های مردم‌نهاد برخوردار هستند؛
- ۱۰- وجود مدارس اختصاصی برای اقلیت‌های دینی در جمهوری اسلامی ایران نشانه بارزی از وجود عدالت تحصیلی برای آنان است؛
- ۱۱- به برکت انقلاب اسلامی استفاده از زبان‌های محلی و قومی در مطبوعات و رسانه‌های

- گروهی و تدریس ادبیات آنها کنار زبان فارسی، در مدارس اقلیت‌های دینی آزاد است؛
- ۱۲- امروزه در راستای تحقق برابری و آزادی آموزشی برای همه افراد جامعه، اقلیت‌های دینی نیز می‌توانند مدارس غیرانتفاعی تأسیس کنند؛
- ۱۳- امتیاز تأسیس آموزشگاه فنی و حرفه‌ای به اشخاص حقیقی یا حقوقی پیرو یکی از اقلیت‌های دینی؛
- ۱۴- پیروان اقلیت‌های دینی از حق ورود به دانشگاه و تحصیل در مقاطع مختلف دانشگاهی برخوردار هستند؛
- ۱۵- دانشجویان اقلیت‌های دینی می‌توانند دروس مورد نظر خود را بدون هیچ‌گونه محدودیتی از بین کلیه دروس مندرج در جدول دروس عمومی معارف اسلامی انتخاب کرده و بگذرانند؛
- ۱۶- برای بهبود کیفیت آموزش در مدارس ویژه اقلیت‌های دینی، سهمیه‌هایی برای استخدام معلم در نظر گرفته شده است که بیانگر توجه جمهوری اسلامی ایران به حقوق آموزشی آنان است؛
- ۱۷- اقلیت‌های دینی می‌توانند در محدوده فعالیت‌های اجتماعی خود، مراکز و مؤسسات فرهنگی تأسیس نمایند؛
- ۱۸- پیروان ادیان مسیحی، کلیمی و زرتشتی با داشتن کلیساها، کنیسه‌ها و آتشکده‌های متعدد، می‌توانند مراسم و آیین‌های مذهبی خود را به صورت فردی و جمعی آزادانه برگزار کنند؛
- ۱۹- صداوسیما جمهوری اسلامی ایران در راستای همبستگی با پیروان ادیان توحیدی، مراسم مذهبی آنان را پخش می‌کند؛
- ۲۰- سینمای اخلاق‌گرای انقلاب اسلامی همواره تولیداتی با موضوع ارج نهادن به اقلیت‌های دینی داشته است؛ از جمله آنها «سرو زیر آب» ساخته محمدعلی باشه آهنگر، بهترین فیلم با نگاه ملی ۳۶ امین دوره فیلم فجر می‌توانیم نام ببریم؛
- ۲۱- دانش‌آموزان اقلیت‌های مذهبی شاغل به تحصیل در مدارس عادی مجاز خواهند بود از اعیاد مذهبی و مناسبت‌های ویژه خود استفاده کنند؛
- ۲۲- در جمهوری اسلامی ایران زندانیان پیرو هر یک از ادیان توحیدی علاوه بر مرخصی پیش‌بینی شده می‌توانند در اعیاد رسمی مرخصی دریافت کنند؛
- ۲۳- طبق قوانین جمهوری اسلامی ایران هر زندانی که دارای یکی از ادیان رسمی کشور باشد، می‌تواند در آسایشگاه عمومی یا انفرادی خود یک جلد کتاب آسمانی، کتاب دعا، سجاده نماز برای انجام فرایض دینی داشته باشد؛

- ۲۴- هر یک از پیروان اقلیت‌های دینی می‌توانند نماینده مذهبی‌شان در زندان حضور یافته و در اجرای آداب و مسائل مذهبی، آنان را هدایت و ارشاد کند؛
- ۲۵- کارمندان اقلیت‌های دینی می‌توانند علاوه بر مرخصی استحقاقی در موقع مراسم و اعیاد مذهبی خود با استفاده از حقوق و فوق‌العاده‌های مندرج در حکم کارگزینی از مرخصی برخوردار شوند؛
- ۲۶- اقلیت‌های دینی برای آگاهی جامعه و هم‌کیشان خود روزنامه و ماهنامه دارند؛
- ۲۷- اقلیت‌های دینی در نظام جمهوری اسلامی ایران از حق اخذ مجوز چاپ و نشر کتاب برخوردار هستند. اقلیت‌های دینی با اخذ مجوز دوازده نشریه، مورد حمایت مادی و معنوی جمهوری اسلامی ایران هستند؛
- ۲۸- نخبگان و دانش‌آموختگان اقلیت‌های دینی از امکان اشتغال در پست‌های دولتی و دانشگاهی بهره‌مند هستند؛
- ۲۹- پس از انقلاب اسلامی تسهیلاتی برای مرمت و بازسازی اماکن مذهبی-تاریخی اقلیت‌های دینی در نظر گرفته شده است؛
- ۳۰- در جمهوری اسلامی ایران پیروان اقلیت‌های دینی کشور از قبرستان‌های اختصاصی بهره‌مند هستند؛
- ۳۱- امروزه به برکت انقلاب اسلامی موقوفات، کمک‌ها و هدایای دریافتی نقدی و غیر نقدی انجمن‌ها و هیأت‌های مذهبی مربوط به اقلیت‌های دینی از پرداخت مالیات معاف هستند؛
- ۳۲- پیروان اقلیت‌های دینی سردفتر ازدواج و طلاق خاص خود را دارند؛
- ۳۳- اقلیت‌های دینی کشور می‌توانند مجوز پروانه کارشناسی رسمی دادگستری دریافت کنند؛
- ۳۴- اقلیت‌های دینی از اسامی خاص متعلق به زبان خود در نام‌گذاری محصولات، مؤسسات و اماکن مربوطه استفاده می‌کنند؛
- ۳۵- اقلیت‌های دینی می‌توانند عضو هیئت‌های نظام پرستاری شهرستان‌ها و شورای عالی نظام پرستاری باشند؛
- ۳۶- در نظام جمهوری اسلامی ایران کلیه وقایع مدنی اقلیت‌ها از جمله ازدواج، طلاق و ارث، که مهم‌ترین وقایع شخصیه تلقی می‌شوند، تابع اصول و قوانین فقهی دین آنهاست؛
- ۳۷- اصناف و کسبه پیروان اقلیت‌های دینی در نظام جمهوری اسلامی ایران می‌توانند مجوز فعالیت دریافت نمایند؛

۳۸- اقلیت‌های دینی از حق خرید و فروش آزادانه و تملک اموال منقول و غیرمنقول برخوردار

هستند؛

۳۹- پیروان اقلیت‌های دینی مانند دیگر افراد جامعه حقوق و مزایای بازنشستگی دریافت می-

کنند؛

۴۰- پس از پیروزی انقلاب اسلامی اقلیت‌های دینی علاوه بر بودجه و اعتبارات دولتی، از ردیف

بودجه اختصاصی نیز بهره‌مند هستند. (سخنرانی رئیس دانشگاه ادیان و مذاهب قم سیدابوالحسن

نواب درسی و ششمین نشست شنبه‌های انقلاب، ۱۳۹۷/۱۰/۱ و تسخیری، ۱۳۸۳: ۲۴. جعفری

لنگرودی، ۱۳۸۸: ۲۳۶)

در ۱۳۶۱ شمسی ماده الحاقی ۸۸۱ قانون مدنی، آزمایشی به اجرا درآمد که بر طبق آن، کافر از

مسلمان ارث نمی‌برد و اگر میان وارثان متوفای کافر، مسلمانی وجود داشته باشد، وارثان کافر ارث

نمی‌برند. این ماده در ۱۳۷۰ شمسی تصویب قطعی شد، ولی در شهریور ۱۳۷۲، به حکم مجمع

تشخیص مصلحت نظام، به حالت تعلیق درآمد و دادگاه‌ها ملزم شدند قواعد و عادات مسلم اقلیت-

های دینی رسمی را رعایت کنند. از این رو تقسیم اموال متوفای غیرمسلمان، براساس قواعد مسلم،

در هنگام مرگ او صورت می‌گیرد، نه به موجب ماده ۸۸۱ مکرر قانون مدنی (منصور، ۱۳۸۵، ج ۱

: ۸۹۳-۸۸۸) موضوع دیگر، افزوده شدن ماده ۱۳۱۳ مکرر قانون مدنی است که به موجب آن، وجود

«عدالت» و «ایمان» برای اثبات و پذیرش شهادت گواهان لازم شمرده می‌شود. مفاد این ماده

مقتبس از آرای فقهی است که مسلمان بودن و عدالت را برای شاهد، ضروری انگاشته‌اند. (

طوسی، ۱۴۱۷-۱۴۰۷، ج ۶: ۲۷۲) در جمهوری اسلامی، اهتمام مسئولان متوجه تدوین قوانینی

بوده که هر چه بیش‌تر همزیستی مسالمت‌آمیز همه ایرانیان را فراهم آورد. (امام خمینی، ج ۲، ۱۳۷۰

: ۱۶۳ و ۱۰۳ و ۳۷ و ۱۶۵ و ۲۹۵ و ۲۹۶) بر این اساس، با تنظیم برخی قوانین، زمینه فعالیت‌های آزاد

دینی اقلیت‌ها در ایران فراهم شده است. بر پایه اصل ۶۷ قانون اساسی، نمایندگان اقلیت‌های دینی

هنگام ادای سوگند در مجلس می‌توانند به کتاب مقدس خود قسم بخورند. مواد ۳۷ و ۳۸ قانون

فعالیت احزاب و انجمن‌ها، مصوب ۱۳۶۱ شمسی پاره‌ای فعالیت‌های دینی (برگزاری مراسم

مذهبی، تعمیر معابد و...) و فعالیت‌های اجتماعی (تأسیس باشگاه‌های ورزشی و مراکز درمانی و

خانه‌های سالمندان) و فرهنگی (تأسیس مدارس و هنرکده‌ها و آموزش زبان خاص) را برای اقلیت‌ها

جایز شمرده و یارانه نقدی برای انجمن‌های اقلیت‌های دینی نیز پیش‌بینی شده است. مفاد قانون

معافیت مالیاتی معابد و انجمن‌های دینی مصوب ۱۹۳۳/م ۱۳۱۲، در سال ۱۹۸۷/م ۱۳۶۶ تمدید و

ابقا شد. شرط التزام عملی به احکام اسلام، که برای استخدام مسلمانان در قانون گزینش مصوب ۱۳۷۴ / ۱۹۹۵ مطرح شده، در مورد اقلیت‌ها تغییر یافته و اجرای این قانون درباره آنها تابع شرایط و ضوابط خاص متناسب با آنان است؛ البته اقلیت‌های دینی نباید آشکارا احکام اسلامی را نقض کنند.

اقلیت‌های دینی علاوه بر استفاده از تعطیلات رسمی کشور، می‌توانند مطابق بخشنامه مورخ ۳ دی ۱۳۶۶ سازمان امور اداری و استخدامی کشور، از مرخصی‌های ویژه در روزهای عید و جشن خاص خود، مانند روز تولد حضرت مسیح (علیه السلام) و عید پاک هم استفاده کنند. در این بخشنامه این تعطیلات خاص برای مسیحیان آشوری هشت روز، مسیحیان ارمنی کاتولیک هفت روز و مسیحیان ارمنی گریگوری شش روز پیش‌بینی شده است.

در قلمرو قوانین حدود و دیات و قصاص، به سبب پیروی قانون‌گذار از آرای مشهور فقهی، گاهی میان احکام مسلمانان و غیرمسلمانان تفاوت‌هایی دیده می‌شود؛ برای مثال در ماده ۸۲ در بخش حدود، مجازات زنا برای مرد غیرمسلمان نسبت به زن مسلمان قتل مقرر شده، خلاف کیفر زانی مسلمان، میان زانی مُحَصَّن و غیرمحصن تفاوتی وجود ندارد. تبصره ماده ۱۲۱ ماده ۱۷۴ همان قانون مجازات شراب‌خواری را هشتاد تا زیاده اعلام کرده، ولی تبصره آن، مجازات شراب‌خوار غیرمسلمان را مشروط به این کرده است که وی به شراب‌خواری تظاهر کرده باشد. ماده ۲۰۷، حق قصاص را تنها برای اولیای دم مقتول مسلمان قائل شده و در حق غیرمسلمان، حکم به پرداخت دیه کرده است. پیشتر تا ۱۳۷۰ / ۱۹۹۱ م / شمسی، ماده ۲۹۷ قانون مجازات اسلامی فقط دیه مقتول مسلمان را مشخص کرده بود و درباره دیه غیرمسلمان ساکت بود ۱۹۹۱ م / ۱۳۷۰، در تبصره دوم این ماده، تعیین میزان دیه اقلیت‌های دینی رسمی به نظر ولی امر موکول شد. با توجه به ابهام موجود و مشکلات اجرایی آن، مجمع تشخیص مصلحت نظام در ۶ دی ۱۳۸۲ دیه اقلیت‌های دینی شناخته شده را با دیه مسلمان برابر دانست؛ در عین حال، بخشنامه ۸ خرداد ۱۳۸۷ قوه قضائیه، دیه مسلمان و غیرمسلمان را به طور مطلق صرفاً در تصادفات رانندگی طبق قوانین شرکت‌های بیمه برابر اعلام کرد.

پس از پیروزی انقلاب اسلامی مهم‌ترین تغییرات قوانین مدنی مربوط به اقلیت‌های دینی دو مورد است: مانع بودن کفر از ارث بردن و شرط ایمان برای گواهی دادن در دادگاه. به نظر مشهور فقها، کفر یکی از موانع ارث است. پیشتر از اجرای این حکم در ایران سوءاستفاده‌هایی شده است. ثلاً برخی سودجویان میان غیرمسلمانان، به گونه صوری یا واقعی، مسلمان می‌شدند تا یگانه وارث خویشان و نزدیکان خود باشند. برخی اسناد موجود در وزارت امور خارجه نشان می‌دهد که از

۱۹۴۵م - ۱۹۰۰م / ۱۲۷۹ تا ۱۳۲۴ شماری از حاکمان محلی، با همدستی برخی روحانیان دون پایه، در شورش ضد غیرمسلمانان دخالت داشته‌اند تا اموال آنان را تصرف کنند. اینان هیچگاه به آرای فقهی عالمان بزرگ شیعه درباره رعایت حقوق غیرمسلمانان ملتزم نبودند. (مجموعه قوانین و مقررات کشور، لوح فشرده، ۱۳۷۸، مرکز پژوهشها)

تأکید امام بر احترام به اقلیت‌های مذهبی از بدو پیروزی انقلاب اسلامی ایران

«آرداک مانوکیان»، اسقف اعظم ارامنه ایران همراه جمعی از هموطنان ارمنی در روز هفتم اسفندماه ۱۹۷۹م / ۱۳۵۷ با امام خمینی(ره)، ملاقات کردند. حضرت امام(ره) مسائل اساسی انقلاب را در این دیدار به همگان گوشزد فرمودند. این دیدارها که به‌رغم هیاهوی تبلیغاتی غرب و تشنج آفرینی‌های گروهک‌های ضد انقلاب، در داخل کشور برای بیعت با رهبر انقلاب انجام می‌شد. بیاناتی از امام راحل از این قرار است: «در این لحظه حساس که به لطف خداوند مبارزات قهرمانانه شما سدهای استبداد و استعمار را یکی پس از دیگری می‌شکند و انقلاب اسلامی شما شکوفه‌ها و میوه‌های خود را آشکار می‌سازد، لازم می‌دانم، ضمن ابراز تشکر و قدردانی از یک یک شما برادران و خواهران، چند نکته را یادآوری کنم: شما در جریان مبارزات گذشته، رشد اسلامی و انقلابی خود را آشکار کرده‌اید؛ اکنون بیش از پیش لازم است این رشد را به جهانیان نشان دهید تا جهانیان بدانند مردم مسلمان ایران می‌توانند بدون قیمومت این و آن، راه سعادت خود را انتخاب نمایند... توجه داشته باشید که هنوز انقلاب ما از نظر پیروزی بر دشمن به پایان نرسیده است... افرادی از دشمن که به عنوان اسیر در اختیار شما قرار می‌گیرند، هرگز مورد خشونت و آزار قرار ندهید. همچنان که سنت اسلامی است به اسیران محبت و مهربانی کنید و البته دولت اسلامی به موقع آنها را محاکمه و عدالت را درباره آنها اجرا خواهد کرد». (امام خمینی، ۱۳۷۸، ج ۶: ۱۲۵-۱۲۶)

در پانزدهمین روز پیروزی، رهبر انقلاب اسلامی که نه در کاخ و قصر بلکه در اطاق محقر مدرسه اقامت گزیده است، خطاب به ارامنه‌ای که کنار ایشان نشسته‌اند با تأکید بر اینکه ما برای اقلیت‌های مذهبی احترام قائل هستیم و اینها اهل ملت ما هستند و اهل مملکت ما هستند، برای آنها در سایه اسلام، زندگانی مرفه و آزاد همراه سربلندی آرزو می‌کند. در طول سال‌های دفاع غرورانگیز ملت ایران برابر متجاوزین بعث، معدود جاسوسانی بودند که در پوشش فعالیت‌های دینی در جامعه اقلیت‌های مذهبی به هموطنانشان خیانت کردند و البته این امر اختصاص به اقلیت‌ها نداشته و ستون پنجم دشمن در هر لباس و موقعیتی، یافت می‌شوند. اکثریت جامعه اقلیت‌ها در

ایران دوشادوش نیروهای نظامی و مردمی مسلمان در پشت جبهه و خطوط مقدم آن، به دفاع از کشور و نظامشان برخاستند و عزیزانی چند از ایشان خون خودشان را نثار انقلاب کردند. امام خمینی -رحمه‌الله‌علیه- در سال ۵۷ طی مصاحبه‌ای که با مجله‌ای آلمانی داشتند فرمودند: «دین اسلام بیش از هر دین و مسلکی به اقلیت‌های مذهبی آزادی داده است. آنان باید در کشورهای اسلامی از حقوق طبیعی خودشان که خداوند برای همه انسان‌ها قرار داده است بهره‌مند شوند. تمام اقلیت‌های مذهبی در حکومت اسلامی می‌توانند به کلیه فرائض مذهب خود آزادانه عمل کنند و حکومت اسلامی موظف است از حقوق آنان محافظت کند. (امام خمینی، ۱۳۶۳: ۳۸۱) در دیدار نمایندگان ارامنه، اسقف اعظم نامه‌ای به رهبر انقلاب تقدیم کرد که در قسمتی از آن آمده است: «دشمنان ایران نه فقط ثروت این ملک را به یغما می‌برند، بلکه روح و دین و ایمان و اخلاق فرزندان این آب و خاک را تاراج می‌کردند و فساد را رواج می‌دادند. مبارزه نه فقط مبارزه‌ای است علنی بر ضد استعمار و استبداد، بلکه مبارزه‌ای است عمیق علیه پلیدی‌ها و مبارزه حق است با باطل». در جای دیگر این نامه آمده است: «برخی هنوز به عمق و کنه نهضت اسلامی پی نبرده‌اند و با ابراز نگرانی درباره حفظ جان و مال و حقوق مسیحیان سعی دارند تخم نفاق بین مسیحیان و مسلمین بپاشند. ارامنه ایران هشیار بوده و چنین دسایسی را در نطفه خنثا خواهند کرد. ارامنه ایران با فروتنی ولی با خلوص نیت و با اعتقادی راسخ از روزهای نخست انقلاب همگام با برادران مسلمان خود با صدور بیانیه‌ها و تشکیل اجتماعات و شرکت در اعتصابات و تظاهرات و راهپیمایی و منعکس نمودن اخبار انقلاب در روزنامه ارمنی‌زبان «آلیک» و دادن شهید به مبارزه برخاستند و مفتخرند که در این نهضت عظیم سهمی گرچه بی‌نهایت کوچک بر عهده گرفتند. ارامنه ایران همگام با برادران مسلمان خود مبارزه را ادامه خواهند داد و در ریشه کن کردن ظلم و تبعیض و بیدادگری با برادران مسلمان خود همراه خواهند بود... ارامنه ایران پاکسازی و نوسازی مملکت را فریضه دینی و ملی خود می‌دانند و حفظ استقلال و تمامیت ارضی کشور در ایران را سرلوحه مجاهدات خود قرار می‌دهند». (روزنامه کیهان، ۱۰ / ۱۲ / ۱۳۵۷ : ۳۲۰ و جعفری، ۱۳۷۷، ج ۳: ۵۸۰ - ۵۹۱) جشن عید مسیح یهودیان به مدت هشت روز به مناسبت نجات قوم بنی‌اسرائیل توسط حضرت موسی علیه‌السلام در کنیسه «هاداش» یزد از طرف اقلیت کم یهودیان یزد برگزار می‌شود. (حسینی، ۱۳۸۲: ۵۸۰ و ۵۷)

تشکل‌های دینی مسیحیت

برابر ماده ۴ قانون فعالیت احزاب، جمعیت‌ها و انجمن‌های صنفی و اقلیت‌های دینی مصوب

سال ۱۹۸۲م/ ۱۳۶۰ و قانون جدید ابلاغی سال ۲۰۱۷م/ ۱۳۹۵ تاکنون ۵۸ تشکل اقلیت‌های دینی شامل ۲۹ تشکل در حوزه زرتشتیان، ۱۶ تشکل در حوزه آرامنه، ۱۰ تشکل از مسیحیان آشوری و ۳ تشکل مربوط به کلیمیان مجوز فعالیت دارند. این انجمن‌ها با هدف حل مشکلات و مسائل دینی، فرهنگی، اجتماعی و رفاهی اقلیت‌های دینی تأسیس شده‌اند و هر یک به‌نحوی سرپرستی امور در حوزه‌های اجتماعی و برگزاری مناسبت‌های دینی و فرهنگی اقلیت‌ها را بر عهده دارند. هموطنان اقلیت‌های دینی به ازای هر ۲۶۰۰ نفر جمعیت یک انجمن دارند و البته درخواست جدیدی برای مجوز فعالیت واصل نشده است. همچنین برای توجه خاص وزارت کشور به حقوق اقلیت‌های دینی و ارتقا سطح هم‌اندیشی و گفتگو با آنان در سال گذشته نمایندگان معاونت سیاسی در ۱۱ جلسه هم‌اندیشی با اقلیت‌های دینی در سطوح مختلف شرکت کردند. (ملانوری، گزارش پایگاه اطلاع‌رسانی وزارت کشور: ۱۳۹۸/۲/۷)

آزادی مذهب مسیحیان در ایران

به نوشته خبرگزاری فرانس (۲۰۱۶/۱۲/۲۵) پس از انقلاب اسلامی تعداد قابل توجهی مسیحی ایرانی به آمریکا و کشورهای دیگر مهاجرت کردند. بر اساس آخرین آمار، در حال حاضر بیش از ۱۲۰ هزار مسیحی در ایران باقی نمانده است. ماریو گالگانو، یکی از نمایندگان کنفرانس اسقف‌های سوئیس، نیز در گزارش خود از وضعیت مسیحیان ایران می‌آورد: «مسیحیان ایران می‌توانند آزادانه عبادت کنند و آیین عشاء ربانی خود را انجام دهند». گفتنی است دولت جمهوری اسلامی ایران برای دسترسی هموطنان مسیحی به برپایی مراسم ویژه کریسمس، تعداد پنج‌هزار درخت کاج به مسیحیان اهدا کرد. (زمزی گرمو اسقف اعظم آشوریان، ۱۳۹۷، خبرگزاری فرانسه).

وضعیت مسیحیان یزد در زمان فعلی (۱۴۰۰/م۲۰۲۲)

یزد به دیار زندگی همزیستی ادیان معروف است. یکی از جاذبه‌های کمتر دیده‌شده در یزد، که با زندگی مسالمت‌آمیز ادیان الهی در این شهر نیز رابطه دارد، سکونت پیروان دین الهی مسیحیت در یزد است؛ به طوری که آثار به جای مانده از زندگی این پیروان شامل کلیسا، آرامستان و بیمارستان مرسلین، همچنان در این شهر وجود دارد. کلیساهای یزد، خلاف دیگر کلیساهای دنیا، از معماری ایرانی اسلامی و منطبق با معماری بناهای دیگر یزد برخوردار هستند و برخورداری از سازه بادگیر شاید یکی از وجوه تمایز آنها با دیگر کلیساهای ایران و جهان است. هم‌اکنون دو کلیسا از مسیحیان

در یزد وجود دارد که هر دوی این سازه‌ها توسط «ناپیرمالکوم»، مبلغ دینی مسیحیان پروتستان در یزد ایجاد شده است. کلیسای مسیحیان در یزد با قدمتی متعلق به اواخر قاجار و اوایل دوران پهلوی و پس از جنگ جهانی اول ایجاد شده است؛ چراکه در این دوران، جمعیت مسیحیان در ایران زیاد بود و در همین راستا نیز افرادی تحت عنوان مبلغ دینی به شهرهای مختلف ایران از جمله یزد می‌آمدند. مقصد ابتدایی مبلغان دینی پروتستان شهرهایی مانند تهران و اصفهان بود. ولی در ادامه پای مبلغان دینی، با توجه به تصمیم آنها برای گسترش فعالیت‌های خود به شهرهایی مانند کرمان، فارس و یزد نیز گشوده شد. ناپیرمالکوم به عنوان یکی از مبلغان مسیحیت به یزد سفر می‌کند. البته در این دوران تعدادی از انگلیسی‌ها، که غالباً نیز مسیحی بودند، در یزد سکونت داشتند.

اولین حضور اروپایی‌ها در یزد به افتتاح بانک شاهی در سال ۱۳۱۰ مربوط بوده که در این دوران افرادی مانند رئیس بانک شاهی، وابسته کنسولگری اصفهان در یزد، نماینده کارخانه منچستر انگلیس و نمایندگی زیگلز در یزد و همین‌طور بخشی از کارکنان بانک نیز اروپایی و غالباً مسیحی بودند و مبلغین پروتستان نیز به این جمع اضافه شدند. آرامستان مسیحیان یزد لزوماً مخصوص مسیحیان پروتست نبوده و بیشتر آرامستانی برای اروپایی‌ها است؛ به طوری که رئیس بانک شاهی نیز بنا بر اسناد متعلق به زرتشتیان. پس از مرگ در سال ۱۳۱۴ شمسی در این آرامستان دفن شده است. آرامستان و کلیساهای یزد اکنون جزو بناهایی هستند که مقرر شده تا طرحی برای مرمت و بهسازی آنها انجام شود. (مالکوم، ۱۳۹۸: ۱۲۵ و خبرگزاری ایسنا یزد، کد خبر ۱۳۸۲۵۱۳۲۰۲۲۰۱۴۰۰، ۲۰ اردیبهشت ۱۴۰۰ منتشرشده توسط عصر توریسم در تاریخ دسامبر ۲۴، ۲۰۲۱).

نتیجه‌گیری

در دوره پهلوی روابطی مبتنی بر تعاملات و تقابلات بین اقلیت مسیحیان یزد با اکثریت مسلمانان ساکن در آنجا، برقرار و محسوس بوده است که این وضعیت در دوره بعد، یعنی جمهوری اسلامی دچار تغییرات اساسی مبتنی بر روابط حسنه‌ای (باوجود برخی اختلاف‌ها) می‌شود. اقلیت مسیحیان یزد با اکثریت مسلمانان ساکن در یزد می‌شود. در زمینه آزادی‌های تحصیلی و انجام امور مذهبی در مجموع دوره رضاشاه اقلیت مسیحی آزادی‌های زیادی داشتند. در دوران بعد از انقلاب فراتر از انتظار و حتی برخی از قوانین به مسیحیان حقوقی به صورت قانونی چه از نظر نماینده در مجلس چه از نظر آزادی‌های دینی و حقوق مدنی و اجتماعی و کسب و کار (البته تاجایی که مخالف شرع و قانون نباشد) داده می‌شود. اقلیت مسیحی چه در کشور و چه در یزد خود را بیگانه حساب نمی‌کنند و هم‌دوش هم‌وطنان دیگر خود در رشد و تعالی کشورشان ایران همه سعی و کوشش خود را انجام می‌دهند که همچنان هم ادامه دارد. این گروه‌های مسیحی، که عموماً پروتستان بودند، در شهرهای مختلف ایران شروع به ساخت کلیساهایی کردند. با وقوع انقلاب اسلامی ایران، هرگونه فعالیت تبلیغی مسیحیان فارسی‌زبان غیرقانونی اعلام شد. دو سوم مسیحیان ایران نژادارمنی و یک سوم دیگر کلانی و آشوری هستند. از جمله عواملی که پیشنهاد می‌شود و جای بحث و پژوهش بیشتر دارد عبارتند از: مهاجرت و علت‌یابی و رفع این دلایل.

حفظ و نگهداری اماکن مذهبی منحصر به فرد اقلیت‌ها در یزد و مرمت آنها
ایجاد زمینه‌های مناسب و مسالمت‌آمیز و احترام متقابل بین مسلمانان و رفع هرگونه مشکل یا
احیاناً زمینه‌های اختلاف بین همه اقلیت‌ها با مسلمانان و سایر گروه‌ها.

فهرست منابع و مآخذ

اسناد

۱. امینی، تورج (۱۳۸۰) اسنادی از زرتشتیان معاصر ایران (۱۳۳۸-۱۳۵۸ش)، تهران: سازمان اسناد ملی ایران، ج ۱.
۲. ترابی، سهیلا (۱۳۷۸) اسنادی از مدارس دختران از مشروطیت تا پهلوی (۱۳۲۸-۱۳۲۷)، تهران: اسناد ملی ایران.
۳. مخبر دزفولی (۱۳۷۱) ساواک و روحانیت، بولتن‌های نوبه‌ای ساواک، مورخ ۱۳۴۲/۶/۱ به نقل از یاران امام به روایت اسناد ساواک، تهران، حوزه هنری سازمان تبلیغات.
۴. کتاب‌ها، گزارش‌های مکتوب و پایان‌نامه
۵. قرآن کریم (۱۳۷۶) ترجمه مهدی الهی قمشه‌ای (تهران بنیاد نشر قرآن) حج: ۱۷.
۶. آبراهامیان، یرواند (۱۳۷۷) پیشینه تاریخی ایران بین دو انقلاب، بخش یکم، مترجم احمد گل محمدی، محمد ابراهیم فتّاحی، تهران، نشر نی.
۷. آدمیت، فریدون (۱۳۵۴) امیرکبیر و ایران، تهران، خوارزمی، ج ۱.
۸. آربین‌پور، محمدرضا (۱۳۹۷) قانون اساسی ایران، تهران، نشر چهاردرخت.
۹. ابرامی، هوشنگ (۱۹۹۷) جهودنجس، لس آنجلس، نشر کتاب.
۱۰. افشارسیستانی، ایرج (۱۳۸۷) شناخت استان یزد: مجموعه‌ای از تاریخ، جغرافیا، آثار باستانی، جاذبه‌های جهانگردی، شهرستان‌ها...، تهران، انتشارات هیرمند.
۱۱. امام خمینی (۱۳۶۳) بیانات و اعلامیه‌ها از سال ۴۱ تا ۶۱، در جستجوی راه از حکام امام (آزادی-اقلیت‌های مذهبی)، تهران، امیرکبیر.
۱۲. امام خمینی (۱۳۷۰) صحیفه نور، پیام در روز ۲۲ بهمن خطاب به ملت ایران، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ج ۲.
۱۳. امام خمینی (۱۳۷۸) صحیفه نور، پیام در روز ۲۲ بهمن خطاب به ملت ایران، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ج ۶.
۱۴. امانی، مهدی (۱۳۴۲) بررسی دموگرافیک درباره اقلیت‌های مذهبی در ایران بر اساس داده-های سرشماری ۱۳۳۵، آمار عمومی، بی جا، وزارت کشور.
۱۵. بهار، مهرداد (۱۳۸۴) ادیان آسیایی، تهران، نشر چشمه.

۱۶. پاپلی یزدی، محمدحسین (۱۳۸۸) شازده حمام، مشهد، نشر پاپلی، ج ۳ و ۲.
۱۷. تاج پور، محمدعلی (۱۳۵۳) تاریخ دو اقلیت مذهبی یهود و مسیحیت در ایران، تهران، فراهانی.
۱۸. تسخیری، محمدعلی (۱۳۸۳) اقلیت‌های مسلمانان و راهکارها، تهران، مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی.
۱۹. جعفری لنگرودی، محمدجعفر (۱۳۸۸) ترمینولوژی حقوق، تهران، گنج دانش.
۲۰. جعفری، یعقوب (۱۳۷۷) تفسیر کوثر، تهران، انتشارات هجرت، ج ۳.
۲۱. چلونگر، محمدعلی (۱۳۸۲) کاپیتولاسیون در تاریخ ایران، تهران، نشر مرکز.
۲۲. حسینی، اکرم، با همکاری محمدرضا شجاع (۱۳۸۲) سیمای میراث فرهنگی استان یزد، تهران، (پژوهشگاه) انتشارات و تولیدات فرهنگی سازمان میراث فرهنگی کشور.
۲۳. رضوی، سیدمحمد (نواب وکیل) (۱۳۱۷) کشف الحقایق یزد، نسخه خطی موجود در کتابخانه وزیری
۲۴. شریعتی، علی‌اکبر (۱۳۸۱) شهر من یزد، یزد، لاله کویر.
۲۵. طوسی، محمد بن حسن (۱۴۰۷-۱۴۱۷) کتاب الخلاف فی الاحکام، قم، نشر اسلامی، ج ۶.
۲۶. قدیانی، عباس (۱۳۸۴) تاریخ ادیان و مذاهب در ایران، تهران، نشر فرهنگ مکتوب.
۲۷. کرمانی، ناظم الاسلام (۱۳۶۲) تاریخ بیداری ایرانیان، به تصحیح علی‌اکبر سعیدی سیرجانی، تهران، نشر امیرکبیر.
۲۸. لوی، حبیب (۲۰۰۱) (۱۳۳۴-۱۳۳۹ ش) فرزندان استر و تاریخ یهود ایران، به کوشش هومن سرشار، تهران، انتشارات گنج دانش، ج ۳.
۲۹. مالکوم، ناپیر (۱۳۹۸) سفرنامه یزد، مترجم علی محمد طرفداری، یزد، انتشارات مهریادین.
۳۰. مجلس شورای اسلامی (۱۳۷۸) مجموعه قوانین و مقررات کشور (لوح فشرده)، برای متن مواد قانونی مورد اشاره در متن مقاله لوح حق، تهران، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
۳۱. مرکز آمار ایران، گزیده نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن (۱۳۹۵)
۳۲. مری شیل، لیدی (۱۳۶۸) خاطرات لیدی شیل، مترجم حسین ابوترابیان، تهران، نشر نو.
۳۳. معظمی گودرزی، ابراهیم و همکاران مجری طرح، شیما حسینی، اعظم السادات میری،

سپیده قیوم اصغری، یوسف بشیری (آبان ۱۳۸۷) پایان‌نامه تحلیل و بررسی ویژگی‌های اجتماعی-اقتصادی برحسب دین در سرشماری ۱۳۸۵، تهران، گروه پژوهشی آمارهای اقتصادی پژوهشکده آمار.

۳۴. ملکیمان، لینا (۱۳۶۲) بررسی جمعیت‌شناسی اقلیت‌های مذهبی در ایران، تهران، مرکز نشر دانشگاهی.

۳۵. منصور، جهانگیر (۱۳۸۵) ایران، قوانین و احکام، ۸۹۳-۸۸۸. مجموعه قوانین و مقررات حقوقی همراه آراء وحدت رویه، نظریات شورای نگهبان، نظریات مشورتی اداره حقوقی دادگستری، نظریات مجمع تشخیص مصلحت نظام، آراء دیوان عدالت اداری، تهران، ج ۱.

۳۶. میرزاصالح، غلامحسین (۱۳۸۴) ایران، مجلس شورای ملی، مذاکرات مجلس اول: ۱۳۲۶-۱۳۲۴، توسعه سیاسی ایران در ورطه سیاست بین‌الملل، (گردآوری) تهران، مازیار.

۳۷. ناشناس (لوقا انجیل نگار)، (قرن ۲ م) عهد جدید، اعمال رسولان، ج ۹.

۳۸. ناطق، هما (۱۹۸۸) ایران در راه‌یابی فرهنگی، ۱۸۴۸-۱۸۳۴، لندن، ج ۱.

نشریات و مقاله‌ها

۳۹. اشیدری، جهانگیر (۱۳۵۵) تاریخ پهلوی و زرتشتیان، تهران، ماهنامه هوخ: ۲۰-۴.

۴۰. بابایی زارچ، احمد، ترابی فارسانی، سهیلا و میرحسینی، محمدحسن (بهار ۱۳۹۹) عوامل مؤثر بر رشد و استقرار نظام آموزش نوین در یزد از مشروطه تا پایان پهلوی اول، پژوهش‌های تاریخی، سال ۱۲ شماره ۱ (پیاپی) ۴۵: ۲۰-۱.

۴۱. خزایی، سهم‌الدین و محمدی، حسین (پاییز و زمستان ۱۳۹۸) مسیحیت از ورود به ایران تا انتقال به چین، دوفصلنامه پژوهشنامه تمدن ایرانی، شماره ۱، دوره ۲: ۸۹-۵۹.

۴۲. رهدار، احمد (۱۳۸۴) مبلغان مسیحی و تبلیغ علیه اسلام در ایران عصر قاجاریه، مجله رواق اندیشه، ش ۴۹: ۵۳-۳۰.

۴۳. شمس اسفندآبادی، حمیدرضا، ناصر جدیدی، فیض‌الله بوشاسب گوشه (زمستان ۱۳۹۴) تعاملات اقلیت یهود یزد با مسلمانان در دوره قاجار، فصلنامه علمی-پژوهشی پژوهشنامه تاریخ، سال یازدهم، ش ۴۱: ۱۷-۴۲.

۴۴. طاهری، احمد (مهرماه ۱۳۹۱) مدارس دوره پهلوی، فرهنگ یزد، ۲۵-۲۱.

۴۵. فتحی، الهام (۲۱ آذر و دی ۱۳۹۵) نگاهی به وضعیت دین و جمعیت ایران در نیم قرن اخیر، دوماننامه تحلیلی-پژوهشی آمار، مرکز آمار ایران، نتایج تفصیلی سرشماری‌ها ۱۳۹۵-

۱۳۹۰: ۲۳-۲۶.

مصاحبه‌ها

۴۶. گارمو، رمزی (۱۳۹۷) مصاحبه با اسقف اعظم آشوریان، خبرگزاری فرانسه، ۱۳۹۷/۱۰/۴.
 ۴۷. ملانوری، حمید (۱۳۹۸) مصاحبه مدیرکل سیاسی وزارت کشور، گزارش پایگاه اطلاع‌رسانی وزارت کشور، ۱۳۹۸/۲/۷.

سایت‌ها و خبرگزاری‌ها

۴۸. اخبار فرهنگ و هنر، صفحه اول، تاریخچه ورود مسیحیت به ایران، چهارشنبه، ۲۸ اسفند ۱۳۹۲، ۰۹:۰۵.
 ۴۹. خبرگزاری ایسنا یزد، کد خبر ۱۳۸۲۵۱۳۲۰۲۲۰۱۴۰۰، ۲۰ اردیبهشت ۱۴۰۰، منتشرشده توسط عصر توریسم در تاریخ دسامبر ۲۴، ۲۰۲۱.
 ۵۰. رشد بیگی، زهرا، برگرفته از مقاله آشوریان ایران، مؤسسه گفتگوی ادیان به آدرس اینترنتی:

www.iid.org.ir/newweb/Resouece

روزنامه کیهان، ۱۰ / ۱۲ / ۱۳۵۷: ۳۲۰

۵۱. سایت رسمی اینترنتی انجمن آشوریان ایران
 ۵۲. سی و ششمین نشست شبیه‌های انقلاب، ۱۳۹۷/۱۰/۱، سخنرانی سیدابوالحسن نواب، رئیس دانشگاه ادیان و مذاهب قم، احمدرضا مفتاح رئیس دانشگاه ادیان و مذاهب، مارنرسای بنیامین، اسقف اعظم کلیسای شرق آشور ایران، اسقف اعظم سرکیس داویدیان رهبر آرامنه کاتولیک ایران، همایون سامه‌یح رئیس انجمن کلیمیان تهران، سیامک مره صدق نماینده کلیمیان در مجلس شورای اسلامی، موبد پدram سروش‌پور عضو انجمن موبدان تهران، تاج گوهر خداداد کوچکی رئیس کمیسیون روابط عمومی و امور اجتماعی انجمن زرتشتیان تهران، کومیتاس قره خانیان، کشیش کلیسای سرکیس مقدس، مشرق نیوز-تاریخ انتشار: ۴ دی ۱۳۹۷- کد خبر ۹۲۲۶۷۸.
 ۵۳. موسوی، صدیقه، روزنامه قانون، ۲۸ اسفند ۱۳۹۲.